

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Historický ústav

Odsun Němců z Broumova

Bakalářská diplomová práce

Autor: Dana Černotová

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.

Brno 2008

Bibliografický záznam

ČERNOTOVÁ, Dana. Odsun Němců z Broumova. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Katedra historie, 2008. 42 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.

Anotace

Bakalářská diplomová práce „Odsuny Němců z Broumova“ pojednává o postupu československé vlády při řešení poválečného problému, co s německým obyvatelstvem na území nově obnovené republiky. V první kapitole se stručně pojednává o broumovském okrese, s kterých oblastí se skládal a jaká byla organizace po druhé světové válce. Druhá kapitola se pak zabývá genezí myšlenky transportu Němců z čs. území. V následujících kapitolách se pojednává o osvobození města a nastalé situaci, o „divokých“ odsunech v roce 1945, o vzniku směrnic k organizovanému transportu a jeho provedení v roce 1946, o vystěhování Benediktinů z broumovského kláštera, které tvořilo samostatnou část a o roce 1947, kdy byl tento proces postupně ukončován. Celkový průběh odsunovací akce je shrnut v závěrečné kapitole.

Annotation

The Bachelor thesis “The Resettlement of Germans of the Broumov Region” drala with the topic of the Czechoslovak Government’s procedure in approaching the post-war problem of the German population living within the borders of the transformed Republic. The first chapter gives some brief information about the Broumov District, especially its regional subdivision and organization after the World War II. The second chapter is devoted to the process in which the very idea of expelling and resettling the Germans out of the Czech lands developed. In the following chapter, then, one can learn about the liberation of the town and the situation afterwards, the “wild” resettlements in 1945, the formation of guidelines for organized transportation and their implementation in 1946, the eviction of the Benedictines from the Broumov Monastery (which constituted a separate particular episode), and the year 1947,

when the process was finally gradually terminated. The general course of the expulsion and resettlement proceedings is concluded in the last chapter.

Klíčová slova

Odsun, Němci, organizované transporty, Broumov, konec druhé světové války

Keywords

resettlement, expulsion, Germans, organized transportation, Broumov, end of World War II

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechnu použitou literaturu a prameny.

Dne.....2008

Dana Černotová

OBSAH

1 ÚVOD	6
2 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA OKRESU	10
3 POLITICKÁ CESTA K ODSUNU	12
4 OSVOBOZENÍ MĚSTA	14
5 ODSUNY R. 1945	15
5.1 Před postupimskou konferencí	15
5.2 Po postupimské konferenci	22
6 ODSUNY V ROCE 1946	27
6.1. Vysídlování osob v období od ledna do května 1946	27
6.2 Odsun Němců v období květen - prosinec 1946	31
7 ODSUN BENEDIKTINŮ Z KLÁŠTERA	35
8 POSTUP V ROCE 1947	37
9 ZÁVĚR	38
10 PRAMENY A LITERATURA	40

1 Úvod

Druhá světová válka je výrazným mezníkem ve světových dějinách. Rozsah a míra válečných hrůz překonala vše, co si žijící člověk dokázal jen představit. Boj s německými a nacismus podporujícími silami sice skončil pro spojenecké síly vítězně, ovšem za cenu devastace a rozvratu hodnot. Porážka nacistického Německa otevřela paradoxně cestu pro expanzi jiného totalitního režimu, tentokrát pod záminkou sociální rovnosti v podobě ruského (sovětského) komunismu. Mezi pádem starého a vytvořením nového bloku, které znovu rozdělilo Evropu na dva tábory, leželo krátké období, kdy se v každé zemi, v každém národním společenství, které bylo podrobena nacistickému teroru a ponížení, vyvstala potřeba učinit zadost spravedlnosti a vyrovnat se s agresorem zla a jeho přísluhovači. Protože však podmínky, jež nastaly ve válečném období v jednotlivých evropských zemích se lišily, byly různé také přístupy v poválečném postihu. Shoda panovala v názoru, že vina musí být odčiněna, aby bylo jasné do budoucna, že způsobovat zlo se nevyplácí.

V českých zemích a na Slovensku vždy existovala početná skupina německého obyvatelstva, která ovlivňovala hospodářství, politiku a kulturní vývoj na našem území. V soužití Čechů a Němců docházelo často ke střetům a vzájemnému ovlivňování, které po dlouhé etapě vyústilo v otevřený rozchod a rozkol, vyvolaný mimo jiné nástupem nacismu a jeho prosazení mezi sudetoněmeckým obyvatelstvem¹, a velmi nepříjemnými zážitky českého obyvatelstva s okupací a válkou.

Vysídlení většiny Němců z Československa po květnu roku 1945 je do dnešní doby předmětem diskuzí politických, ideových i nacionálních. Převládaly a domnívám se, že stále ještě převládají, obrovské rozpory v názoru na ideu a samotný postup řešení německé otázky, tedy provedení odsunu německého obyvatelstva z Československé republiky po druhé světové válce. Dokazují to postoje politiků, historická díla, ale také připomínky a názory lidí, kteří byli přítomni tomuto historickému procesu. Za minulého (komunistického) režimu bylo téma odsunu² značně tabuizováno a mnoho se o něm nemluvilo. To mělo

¹ Sudety (německy Sudetenland) je v češtině označení pro pohraniční oblasti dnešní České republiky, ve kterých převažovalo německé osídlení.

² Autoři ve svých pracích používají nejrůznější označení pro „odsun“ německého obyvatelstva nejen z československého, ale také z polského území. Můžeme se setkat s výrazy jako útěk, vyhnání, nucené vysídlení, vystěhování, transport, odsun.

za následek, že problém řešení německé otázky po roce 1945, zmizel ze širšího povědomí českého obyvatelstva, a to hlavně mladé generace. Jisté však je, že v tomto procesu došlo k vystěhování téměř tří miliónů sudetského německého obyvatelstva, a že vyvolal největší vnitřní migraci v dějinách českých zemí.³

Argumentů k vysídlení většiny československého obyvatelstva bylo několik a byly shromažďovány už v průběhu války. Základním bodem, kterému se věnovala velká pozornost, byl přesun menšiny, jevící se pro stát značně nespolehlivě. Bylo zdůrazňováno, že pokud bude přesídlení těchto velkých skupin osob provedeno humánně a s mezinárodní kontrolou, vyřeší se tím nejen složité politické otázky, ale také je tento akt přímo historicky nutný po zkušenostech s chováním některých německých příslušníků mimo národní stát.⁴ Byla zdůrazňována nemožnost dalšího soužití Čechů s Němci v jednom státě, nutnost zajistit republiku proti případné další německé agresi, ochránit německou menšinu proti odplatě ze strany československého obyvatelstva a přispět ke stabilizaci míru v Evropě.⁵

Na konci roku 1946, kdy byla ukončována hlavní etapa hromadných transportů německého obyvatelstva z Československa, činil počet osob, jež úřady stále pokládaly za Němce, méně než deset procent předválečného stavu. V důsledku dalších vysídlovacích akcí, které měly nyní už převážně dobrovolný charakter, avšak stále probíhaly pod silným tlakem tehdejší stávající situace, a také v důsledku četných ilegálních útěků za hranice, poklesl počet německých obyvatel kolem roku 1950 na přibližně pět procent původního stavu. Z Němců zůstali pouze antifašisté, nepostradatelní odborníci a partneři ze smíšených manželství v počtu přibližně 200 000 osob. Místo dva a půl miliónové německé národní menšiny, která žila převážně v pohraničí, přišli Češi a Slováci, které později doplnily skupiny slovanských (Ukrajinci, Lužičtí Srbové, Bulhaři, Chorvati) a jiných etnik (Rumuni, Maďaři, Italové, Řekové, Romové).⁶

Po válce vyšlo několik prací, které objasňovaly situaci německého obyvatelstva hlavně s ohledem na zahraničí (Hanušová, L. (sest.): Co s nimi?

³ Arburg, A. von: Tak či onak. In: Soudobé dějiny, roč. X/3, Praha, 2003, s. 253.

⁴ Myšleno území Německého státu.

⁵ Viz Novotný, K.: Edvard Beneš. Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947. Praha, 1996.

⁶ Robek - Heroldová: K etnické problematice Československa, zvláště českého pohraničí, po druhé světové válce. In: Český lid, Praha, 1983, č. 1, s. 5.

Dokumentární svědectví nacistické propagandy o velezrádné činnosti pohraničních Němců v Československu. Praha, 1946; Chalupný, E.: Němci hrozí. Německý problém a bezpečnost světa. Praha, 1947; Louda, V.: Politika soustavné zrady. Praha, 1948), objevilo se i několik publikací, které se týkaly vývoje postojů domácího i zahraničního obyvatelstva k odsunu (hlavně Beneš, E.: Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. Praha, 1947; týž: Šest let v exilu a druhé světové války. Praha, 1946; některé práce dalších exilových činitelů: Bechyně, R.: Pero mi zůstalo. Praha, 1947; Táborský, E.: Pravda zvítězila. Praha, 1947; Fierlinger, Z.: Ve službách ČSR. Díl I,II. Praha, 1947 – 1948). V 50. letech se v souvislosti s řešením německé otázky kladl zvýšený důraz na „třídní obsah“. Hlediska a ideje komunistické strany přecházely z oficiálních stranických dokumentů do odborných prací. Vlastní téma transferu nebylo připomínáno a konkrétněji analyzováno. Určité narušení přinesl román s realistickými postřehy Josefa Škvoreckého Zbabělci. Přestavitelé pounorové emigrace se odsunu Němců naopak věnovali např.: F. Peroutka, P. Tigrid, R. Luža, J. Smutný, L. Sychrava. Z pochopitelných důvodů vycházela tato díla v zahraničních nakladatelstvích. V průběhu 60. let vznikly publikace a studie k obecným otázkám i dílčím tématům z okupace a politického vývoje meziválečné ČSR, detailněji se věnovaly vzniku a prosazení transferového plánu. (Grňa, J.: Sedm roků na domácí frontě. Brno, 1968; edice dokumentů: Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943. Sv. 1,2. Praha, 1966). V 70. a 80. letech vycházelo hodnocení významu transferu Němců z důsledného respektování ideologických kritérií vytyčených KSČ (Bouček – Klimeš – Vartíková: Program revoluce. Praha, 1975; Bartoš, J.: Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945. Praha, 1986; Pomaizl, K.: Nacionalismus – jeho zdroje a projevy. Praha, 1986; Král, V.: Historické mezníky v dějinách Československa. Praha, 1978; Cesar – Snítil: Československá revoluce 1944 – 1948. Praha, 1979). Určitou výjimkou byla práce z roku 1989, která přinášela nové poznatky o odsunu Němců z pohraničí: Biman, S. – Cílek, R.: Poslední mrtví, první živí. České pohraničí květen až srpen 1945. Ústí nad Labem, 1989. Po revoluci začalo o této tématice vycházet více děl, která na problematiku odsunu hleděla s větší mírou objektivnosti. Důležitým dílem pojednávajícím o tématice odsunů je kniha Tomáše Staňka *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, v níž je podán celkový přehled způsobu vysídlení německého obyvatelstva. Dílo je rozděleno na několik časových etap a zároveň je v něm podán popis některých zvláštních skupin

Němců.⁷ Rovněž jeho další knihy se věnují této problematice.⁸ Z dalších děl můžeme uvést např.: Brandes, D.: Cesta k vyhnání 1938-1945. Plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska. Praha, 2002; Černý, B.: Češi, Němci, odsun. Diskuse nezávislých historiků. Praha, 1990; Wagnerová, A.: Odsunuté vzpomínky. Z vyprávění mých sudetoněmeckých generačních vrstevníků. Praha, 1993; Zelený, K.: Vyhnání Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínky. Praha, 1998; Markel, M.: Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945-1949. Brno, 2002; Antikomplex a kol.: Sudetské osudy. Praha, 2006; Houžvička, V.: Návraty sudetské otázky. Praha, 2005.

Literatury k dějinám Broumovska týkající se odsunu Němců není mnoho. O textilní výrobě ale i dalších dějin města pojednává kniha Erika Bouzy a Věry Vaňkové Osm století textilní výroby na Broumovsku.⁹ Erik Bouza se zabýval prakticky všemi aspekty vývoje Broumovska. Větší pozornost věnoval textilní výrobě, ale také hodnotil klášterní velkostatek v práci Hospodaření velkostatků ve východních Čechách v letech 1938 – 1945. In: Východní Čechy, Pardubice, 1964. Pozornost na problematiku Mnichova a konec druhé světové války ve vztahu k Broumovu zaměřili Josef Kmoníček a Ota Holub.¹⁰ Pro téma odsunu jsou důležité také archivní prameny. Jedná se o fondy Okresní národní výbor Broumov a Městský národní výbor Broumov, které jsou uloženy ve Státním okresním archívu v Náchodě.

Ve své práci se zaměřím na průběh transferu německého obyvatelstva z broumovského okresu. Tyto události začínají osvobozením města 9. května roku 1945, dále pokračují „divokými“ odsuny v průběhu tohoto roku a organizovanými transporty v roce 1946. K zakončení celé akce dochází během roku 1947. Cílem práce není přispět k diskuzi o korektnosti vystěhování německého obyvatelstva po druhé světové válce z čs. republiky, ale zmapovat proces odsunu na Broumovsku tak, jak probíhal.

⁷ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha, 1991.

⁸ Staněk, T.: Perzekuce 1945. Praha, 1996; týž: Tábory v českých zemích 1945 – 1948. Praha, 1996; týž: Retribuční vězni v českých zemích. 1945 – 1955. Praha, 2002. Studie: Staněk, T. – Arburg, A. von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). In: Soudobé dějiny, roč. VII/3-4 – VIII/1-2+3-4.

⁹ Bouza, E. – Vaňková, V.: Osm století textilní výroby na Broumovsku. Hradec Králové, 1972.

¹⁰ Kmoníček, J.: Ozbrojené povstání v květnu 1945 ve východních Čechách. Praha, 1965; týž: Přímým pohledem. Květen 1945 ve východočeských kronikách. Praha, 1985; týž: Zpřetrhané síť. Praha, 1990. Holub, O.: Odhodlání a zrada na Kladském pomezí v letech 1938-1939. Náchod, 1969; týž: Opevnění 1935-1938. Náchodsko. Náchod, 1986; týž: Pět minut před půlnocí. Praha, 1977; Poslední pásmo vzdoru. Praha, 1988; týž: Třicátá pátá hraniční oblast. Hradec Králové, 1983.

2 Obecná charakteristika okresu

Broumovsko leží na území Královehradeckého kraje a geograficky je celý broumovský výběžek obklopen polskou republikou. Náchodská branka na severovýchodě Čech bývala od nepaměti jednou z přístupových cest z Kladska do české kotliny.¹¹ Oblast Broumovska až na jedinou výjimku - rok 1938 - byla pevnou součástí ostatního českého území. I když o původním slovanském osídlení existují vážné pochybnosti, protože není možné ho přímo prokázat, bylo toto území vždy bráno jako území české, i když s německým obyvatelstvem. Broumovský okres tvořily až do roku 1938 soudní okresy Broumov, Police nad Metují a Teplice nad Metují. Mnichovským diktátem bylo Broumovsko a Teplicko odtrženo od zbývající části republiky a bylo spravováno nacistickými okupačními úřady a soudy. Policko bylo přiřčeno k náchodskému okresu a zůstalo po dobu války české. Po osvobození Broumovska sovětskou armádou v květnu 1945 byl vyslán Okresním národním výborem v Náchodě do Broumova vrchní rada politické správy Ferdinand Mitas, aby se podle pokynů náchodského Okresního národního výboru ujal správy broumovského landrátu. Rozhodnutím ministerstva vnitra byla i pro pohraniční okres Broumov zřízena Okresní správní komise. Ta byla nahrazena později Okresním národním výborem¹², který se poprvé sešel v říjnu roku 1945 za předsednictví Oldřicha Hnatowicze. Broumovský okres tvořilo 69 obcí, jejichž počet klesl postupným slučováním do roku 1955 na 40.

ONV v Broumově se od začátku odlišoval od někdejšího okresního úřadu nejen náplní činnosti, ale i způsobem úřadování. Členil se na jednotlivé odbory, jejichž charakter byl dán i tím, že broumovský okres byl pohraničním, kde bylo nutné věnovat značnou péči nejen novému osídlení, ale i otázkám transferu německého obyvatelstva, národních správ atd. Vedle bezpečnostního referátu byl proto zřízen i odbor zajišťovací a evakuační. ONV schvaloval a řídil činnost místních správních komisí, které teprve postupně byly přetvářeny na místní národní výbory. Důležitým úkolem bylo zajištění zásobování obyvatelstva, o které se staral zemědělský a zásobovací odbor. Prvním úkolem bylo zajistit obdělávání zemědělské půdy, která z velké části přecházela do držení nových osídlenců. Vnitřní rozpory na Broumovsku vyvrcholily při projednávání zákona o

¹¹ Nejstarší písemná zmínka z kraje na severovýchodě Čech je z roku 1068, kdy Kosmas ve své kronice dokládá, že český kníže Vratislav II. táhl do Polska Náchodskou brankou.

¹² Dále jen ONV.

revizi pozemkové reformy, kdy se část klerikálního obyvatelstva snažila zabránit provedení revize pozemkové reformy na bohatých klášterních velkostatkách Broumov, Police a na kapitulním velkostatku Skály. Výroba byla koncentrována do velkostatků, které zanikly při druhé pozemkové reformě roku 1948. Jejich zemědělskou půdu pak převzal broumovský státní statek.

Broumov byl také sídlem ostatních státních orgánů pro celý okres, např. okresního soudu, který vykonával funkci i pro sousední okres Teplice nad Metují. Okres byl zrušen při reorganizaci správy v roce 1960 a přičleněn k okresu Náchod.

3 Politická cesta k odsunu

Už v září roku 1938 vyslal Edvard Beneš ministra Jaromíra Nečase s diplomatickou misí do Paříže s návrhem na vyřešení česko-německé krize. Prezident dokonce souhlasil s tím, aby Německu připadly určité oblasti československého území, pokud by spolu s tím „vzalo“ alespoň půldruhého milionu až dva miliony německého obyvatelstva. Němečtí demokraté, socialisté a Židé sice směli v republice zůstat, ovšem počítalo se s jejich přestěhováním do vnitrozemí. Zřejmě vůbec poprvé tak Beneš navrhl částečné přemístění německého obyvatelstva. Postupem času, od roku 1939, se jeho koncepce na řešení německé otázky měnila. V letech 1940 a 1941 dokonce uvažoval o možnosti poskytnout Němcům určitou míru samosprávy na územích, která jimi byla převážně osídlena. Tady však narazil na neústupný odpor domácího odboje a proto od tohoto návrhu upustil.¹³ Ke konci roku 1942 pak Beneš přerušil jednání se zástupci sudetoněmecké sociální demokracie v exilu, která byla vedena Wenzelem Jakschem. Zhruba od druhé poloviny roku 1942 pak československá reprezentace v Londýně začala na problém poválečného transferu pohlížet s více zaostřenou optikou. Klíčovou roli po celou dobu sehrávaly skutečné možnosti realizace prezidentovy myšlenky, což znamená získávání mezinárodních garancí pro rekonstrukci republiky v jejích původních předmnichovských hranicích.

Přes různá komplikovaná jednání a peripetie se tento požadavek podařilo naplnit a do konce roku 1943 také získat souhlas¹⁴ Velké Británie, Spojených států a Ruska s vyřešením národních poměrů ve střední Evropě provedením hromadného transferu německých menšin do Německa. Beneš je přesvědčil, že pokusy o minoritní smlouvy, prováděné s pomocí Společnosti národů po první světové válce, nebudou už opakovány, protože se neosvědčily, ba přímo zklamaly. Tudíž není jiné východisko, než se pokusit o přesun obyvatelstva, který bude prováděn slušně a lidsky, a zbývající zlomek menšinového obyvatelstva asimilovat, nebo ho nechat, aby sám dobrovolně

¹³ Tamtéž, s. 19. Beneš hledal řešení, které by se dalo uplatnit všeobecně v evropském měřítku, a aby bylo řešením, které by mohlo být přijatelné všem za nových poválečných poměrů v evropských státech, které docela určitě po této katastrofě podlehnou velikým revolučním změnám...

¹⁴ I když tento souhlas nebyl závazný, nebo dokonce nějak smluvně potvrzený.

odešel, kam bude chtít.¹⁵ Poměrně dlouhou dobu pak zůstávaly otevřené v různé míře problémy spojené s rozsahem a podmínkami přesunu německého obyvatelstva. Během roku 1944 pak československá strana začala prosazovat, aby ze země odešli také Němci, kteří sice nezachovali vůči republice plnou loajalitu, ale zároveň ani nepatřili do okruhu osob, které se aktivně podílely na zradě státu, výkonu okupační moci a nacistických represí. Předpokládalo se, že po válce v důsledku vzniklé situace přibližně půl miliónu Němců uprchne z československého území, poté bude následovat organizovaný odsun zhruba miliónu šesti set tisíc osob a v republice zbude asi osm set tisíc Němců, kteří budou, jak už bylo řečeno, etnicky asimilováni a občansky integrováni.¹⁶ S masovým odsunem sudetských Němců souhlasila většina československých politických představitelů. Nová vláda byla pevně odhodlána provést odsun většiny německého obyvatelstva. Počítala s tím, že s pomocí Sovětů, provede odsun co nejrychleji a západní mocnosti tak postaví před hotovou věc, bez ohledu zda s tímto postupem budou souhlasit. Celá otázka byla vyřešena na konferenci v Postupimi v červenci 1945, za účasti Spojených států, Sovětského svazu a Velké Británie, jež se usnesly na odsunu Němců z československého území.

¹⁵ Staněk, T. – Arburg, A. von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). In: Soudobé dějiny, roč. XII/ 3-4, Praha, 2005, s. 481.

¹⁶ Staněk, T. – Arburg, A. von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). In: Soudobé dějiny, roč. XII/ 3-4, Praha, 2005, s. 483.

4 Osvobození města

Na počátku roku 1945 bylo jasné, že se válka chýlí ke konci. Proto v únoru zaslal německý landrát, působící v pozici okresního hejtmána, důvěrné sdělení starostům obcí na Broumovsku. Nařizoval, aby všechny tajné věci a spisy byly v přítomnosti svědka spáleny, stejně tak spisy politické. Dále pak přikázal připravit k odvozu účetní záznamy, kanalizační plány, plány vodovodu a razítka. V březnu jim pak byl doručen rozkaz, aby se připravili k vyklizení úřadu a k odchodu. V následujících měsících pak procházelo městem množství stahujících se německých vojáků spolu s tisíci uprchlíků. Jejich ubytování a zásobování bylo značně problematické, jen v klášteře jich bylo ubytováno kolem 550. 7. a 8. května pak projížděla Broumovem auta s německými důstojníky, kteří se snažili dostat do amerického pásma.¹⁷ Ještě před příchodem Rudé armády se mezi německým obyvatelstvem rozšířily zprávy o zacházení s Němci ze strany sovětského vojska. Zmatečná situace vyvrcholila výzvami k odstěhování, jichž využilo asi 40 rodin a 14 dní před koncem války odešlo z Broumova, ostatní zůstali.¹⁸

Ještě před příchodem sovětské armády se konala první ilegální schůze revolučního Národního výboru, a to 4. května. Podle jejich zprávy¹⁹ se sešli v bytě pana Wernera, kterého zvolili za svého předsedu. 8. května se pak výbor vypravil do místního starostenského sídla, kde správu města vzali oficiálně do svých rukou. Jejich hlavní snahou bylo zajistit všechn státní a veřejný majetek, jakož i majetek jednotlivců a korporací. Město bylo osvobozeno Rudou armádou 9. května. V 11 hodin dopoledne přišla zpráva z Janovic od Rusů, že budou do půl hodiny v Broumově. Ruský major pak na Národním výboru převzal město do moci Rudé armády. Na to první jednotka odjela a do města přicházely další ruské oddíly.

¹⁷ Muzeum Broumova, Kronika města Broumova, s. 11.

¹⁸ Košťál, Z.: Dějiny Broumova a Broumova. Městský národní výbor, Broumov, 1989, s. 92.

¹⁹ SOkA Náchod, Městský národní výbor (MěNV) Broumov, Zpráva o převzetí správy města, kart. 48.

5 Odsuny r. 1945

5.1 Před postupimskou konferencí

Evakuace německých obyvatel z Československa, v první řadě žen a dětí, probíhala už od počátku roku 1945. Do dubna však neměla masový charakter. Větší odliv civilistů nastal v druhé polovině dubna. Ještě před skončením války se tak některé skupiny Němců snažily dostat spolu s ustupujícími německými jednotkami na území obsazené americkou armádou nebo přímo do Německa.²⁰ Většina ale zůstávala v pohraničí i ve vnitrozemí ve svých domovech. Skladba německého obyvatelstva na československém území byla velice pestrá. Jednalo se o starousedlíky, kteří měli československé občanství, dále pak říšští Němci, kteří na našem území žili již před mnichovskou konferencí, nebo se přistěhovali během okupace. V pohraničí byli významnou složkou obyvatelstva němečtí přesídlenci a utečenci. Zvláštní skupinu pak tvořili Rakušané a čeští občané, kteří se přihlásili k německé národnosti. Uvádí se, že před koncem války činil jejich počet na území ČSR asi 3,4 miliónu osob, z toho údajně asi 3,3 miliónu sudetských Němců.²¹ Podle jiné studie, na základě statistiky potravinových lístků k 25. červnu 1945, se v českých zemích vyskytovalo 2 761 239 Němců.²²

V prvních dnech po osvobození spáchaly stovky německých obyvatel sebevraždu.²³ Tento krok byl buď motivován pocitem viny za spáchané činy, nebo jej častěji zapříčinila nejistota a obavy z nadcházejících dnů. Hubert Birke, rodák z Broumova a dřívější redaktor broumovského týdeníku, se 12. května zastřelil, sebevraždu spáchali také další obyvatelé, jako např. pan Weisser s manželkou a 5 dětmi, doktor Kleiner, který otrávil sebe, manželku i děti, odborný učitel Rosenberg, který se oběsil a jeho manželka pak otráвила sebe i dceru, zemský školní inspektor dr. John, který sebe a manželku zastřelil, paní Deuse, která se vrhla pod automobil,...

²⁰ Důvod proč se lidé snažili dostat do amerického pásma byl jednoznačný. Je doloženo mnoho případů, kdy se ruská vojska mstila na německých civilistech, zatímco americká armáda s civilisty zacházela humánně.

²¹ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945 - 1947. Praha, 1991, s. 54.

²² Srb, V.: Demografický profil německé menšiny v Československu. Český lid, 1988, č.1, s. 31.

²³ Podle některých údajů bylo takových lidí v roce 1945 asi 5 500.

²⁴ Muzeum Broumova, Kronika města Broumova, s. 11.

Bezprostředně po osvobození zasáhla všechny vrstvy obyvatelstva prudká vlna radikálního nacionalismu, kdy se začaly uvolňovat emoce nahromaděné z let okupace. Důraz na nacionální prvky pak charakterizoval i náladu většiny politických špiček. Opatření, která se měla na základě košického vládního programu uplatňovat v květnu a v nadcházejících měsících, byla porušována nejen akcemi místních orgánů, ale také postupem státních institucí. Snaha rozlišovat mezi Němci podle antifašistických hledisek ustupovala do pozadí.²⁵ Není tedy divu, že se stejná nálada přenesla i na lid a nacionalismus byl patrný na každém kroku. Podle vzpomínek Anastáze Opaska se na Broumovsku stal případ, kdy se místní obyvatelstvo pokusilo o odsun. Sebrali několik set obyvatel a nahnali je ke kladským hranicím. Polské hlídky je však odmítly pustit dál, a tak se všichni ti lidé vraceli do Broumova. Tento pokus o odsun byl proveden nepromyšleně, ale také nelegálně. České obyvatelstvo si prostě chtělo pomoci od Němců, což byl v té době jev celkem častý.²⁶

Skutečnost, že Němci byli prohlášeni za státně nespolehlivé obyvatelstvo²⁷ umožňovala vojenským velitelům, národním výborům a bezpečnostním složkám od poloviny května do července, akce, které řešily také otázku další existence početného německého obyvatelstva. Zajištění pohraničních oblastí prováděla armáda, která se postupně formovala z různých ozbrojených skupin a oddílů a z příslušníků zahraničních jednotek. Mezi jejich hlavní úkoly patřilo vyčištění pohraniční oblasti od nepřátelského obyvatelstva.²⁸ V Broumově těsně po osvobození nebyly k dispozici ozbrojené jednotky, a proto vznikla z Čechů Národní stráž v síle 25 mužů. 11. května přišel do Broumova poručík Kleich z Hronova s několika muži, kteří se pak k této stráži připojili. 12. května přibyl do Broumova oddíl českého četnictva a o den později i Státní policie. Ten samý den bylo vyhláškou nařízeno odstranit všechny německé nápisy z budov a byly zabaveny zbraně pod pohrůžkou přísného trestu. Současně bylo nařízeno členům NSDAP a jejich odboček odevzdat

²⁵ Beneš pronesl již 12. května 1945 ostrý protiněmecký projev v zasedací síni radnice v Brně. V tomto projevu mimo jiné řekl: „Náš zběsilý soused se na nás vrhl...a přivodil sám sobě osud, jež bude celá dlouhá léta těžce nésti, a ...jejíž důsledky stihnou celé jeho dnešní i budoucí generace. Ponesou je jako zasloužený a plně mu náležející trest. Ten německý lid šel do krvavého vražení jako slepý a hluchý, nevzepřel se,...přestal být v této válce vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným...Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat“. V podobném duchu se odehrávaly i ostatní Benešovy projevy a státní i další veřejní činitelé byli pro co nejradikálnější postup. Novotný, K. (editor): Edvard Beneš. Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947. Praha, 1996, s. 137-138.

²⁶ Opasek, A.: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Praha, 1992, s. 128.

²⁷ Mandler, E.: Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou. Praha, 2002, s. 84.

²⁸ Muzeum Broumova, Kronika města Broumova, s 11.

radiopřijímače a fotoaparáty, a bylo zahájeno vyvlastňování německého majetku s přidělováním národních správců.

Z rozkazu velitelství „Alex“²⁹ přijel 19. května jízdní oddíl a v klášteře tak bylo ubytováno asi 250 československých vojáků.³⁰ Za dva dny 21. května v 17.23 hod. byla obsazena železniční stanice v Broumově zvláštním vlakem, který byl veden vrchním inspektorem Havlem. Obsazovací vlak byl doprovázen obrněným vlakem československé armády Maršál Stalin. Stanici převzal jako přednosta Bohuslav Líbal. Hned druhý den byla zahájena osobní doprava z Broumova do Meziměstí a dále. Na začátku června do města přijel oddíl revoluční gardy³¹ Z. B. II. prapor Železo z Prahy.³² Žil na nádraží ve svém vlaku a velitelství měl v jedné broumovské vile (v Komenského ulici). Tento oddíl zatýkal, vystěhoval Němce a zabavoval jejich majetek. Revoluční vojenské jednotky odeslané do pohraničí se vesměs neosvědčily vzhledem k jejich nedostatečnému vojenskému výcviku, chybějící sebekázi a nedostatku smyslu pro hospodaření se zabaveným majetkem. Aby se tohoto oddílu zdejší osídlenci zbavili, poslali jim smyšlený fonogram, že město Trutnov volá o pomoc. V Trutnově pak byli pro podezření ze skvrnitého tyfu dáni do karantény a později rozpuštěni.³³

Do konce května 1945 došlo na některých místech v pohraničí k vystěhování Němců, kteří přišli do ČSR po Mnichovu a za okupace, a také uprchlíků a části sudetských Němců. Nejinak tomu bylo v Broumově. Vyhláškou z 15. května 1945 bylo nařízeno všem cizozemcům, ke kterým se počítaly osoby navracející se do domova, uprchlíci jakékoliv národnosti a všechny cizozemské pracovní síly, aby opustili do 19. května okres Broumov a nastoupili

²⁹ „Alex“ bylo vojenské velitelství, které se vytvořilo za květnového povstání v Praze. Až do 25. května plnilo funkci bývalého zemského vojenského velitelství pro Čechy. Jednotky podléhající tomuto velitelství měly co nejdříve obsadit pohraničí a ve spolupráci s okresními a místními národními výbory zajišťovat bezpečnost a pořádek

³⁰ Československá armáda jako celek neexistovala, musela být znovu zorganizována a jako její základ posloužil 1 čs. armádní sbor v SSSR. Jejím úkolem těsně po skončení války bylo vyčistit pohraničí od Němců s Maďarů a zabránit jim překročit hranice.

³¹ Revoluční gardy vznikly jako bojové skupiny během květnového povstání v Praze. Vytvářely se obvykle u jednotlivých barikád, ve velkých pražských závodech, ale i jako bezpečnostní formace revolučních národních výborů, kterým pomáhaly při plnění bezpečnostních úkolů a v zajišťování výkonu jejich moci. Zrušeny byly společným výnosem Ministerstva vnitra a Ministerstva národní obrany 6. června 1945. Viz: Horčica, L.: Ve znamení dvojitého V. Brno, 2003, s. 108.

³² „Železo“ byl dříve odbojový, nyní vojenský oddíl, jehož velitelem byl nadporučík František Noha. Úkolem tohoto oddílu bylo postupné přebírání a zajišťování tratí v republice.

³³ Kronika města Broumova, s. 13.

cestu za hranice ČSR.³⁴ Z rozkazu kapitána Horáka, velitele partizánského oddílu, se začalo už 30. května s „evakuacemi“ větších skupin Němců z Broumova. Podle nařízení byl Broumov rozdělen na tři části, z čehož první díl byl již 30. května vystěhován. S dalším odsunem obyvatelstva se však muselo počkat, neboť se ukázalo, že je prakticky nemožné z hospodářských důvodů provést vystěhování všech obyvatel německé národnosti najednou.³⁵ Rozsáhlejší odsuny z českého a moravskoslezského pohraničí měly být zahájeny na začátku června. Technicky a organizačně měla tuto akci zajistit armáda, zatímco vláda připravovala politické směrnice, které byly vydány 8. června. K vysídlování Němců se mělo přikročit tam, kde k tomu byly vhodné podmínky a byly určeny nezbytné podmínky (vybavení zavazadly, potravinami, penězi, nerozlučování rodin apod.). Přesto na mnoha místech probíhaly odsuny ve značně nevyrovnaných podmínkách, někdy i bez vědomí a dozoru armádních velitelů.

K zajištění a izolaci německého obyvatelstva byla zřizována internační střediska a byly k tomu také využívány stávající věznice na okrese. V různých střediscích a táborech se v letních měsících ocitly osoby se zřejmou nacistickou minulostí, ale často také početné skupinky Němců, kterým nebyla později prokázána žádná vina. Tato místa sloužila také jako místa dočasného zadržení před vysídlením do Německa. Takovýchto menších zařízení se nacházelo v každém okrese více. V Broumově bylo takové středisko jedno, další tábor pak v Polici nad Metují a později byl zřízen sběrný tábor pro transfery osob v Meziměstí.

Tábor v Broumově se skládal ze šesti „baráků“. Dům číslo jedna zahrnoval pět obytných místností, 1 obuvnickou a krejčovskou dílnu, skladiště šatstva a prádla, 2 ošetřovny, pokoj pro lékaře, další pro dozorce, skladiště na potraviny, sušírnu, koupelnu, umývárnu a topírnu. Další tři domy měly 14 obytných místností. 5. dům čítal 10 obytných místností kotelnu, sušírnu, místnost se sprchami, umývárnu. V posledním domě se nalézala jídelna a kuchyň.³⁶ K táborovému objektu pak patřily ještě další stavby. První z nich sloužila jako sklad uhlí, dřeva a nářadí, druhá jako truhlářská a zámečnická dílna. O tábor se staral jeden vedoucí a 3 strážní, vedeni jako smluvní síla.

³⁴ SOkA Náchod, MěNV Broumov, Vyhlášky, kart. 48.

³⁵ SOkA Náchod, MěNV Broumov, Zpráva o převzetí města, kart. 48.

³⁶ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence zajišťovacího referátu, kart. 79.

Měli na starosti také správu a údržbu tábora a kontrolu osob, které byly přiděleny na práci mimo okres. V kanceláři byly zaměstnané dvě osoby německé národnosti, starající se o vyživovací agendu. Tábor pak měl k dispozici jedno služební motorové kolo. V objektu se nalézal telefonní aparát napojený na poštovní ústřednu v Broumově. Otázkou zůstává zda a jak často bylo obyvatelům v táboře dovoleno telefonovat, protože i kniha telefonních rozhovorů byla vedena nedostatečně a neúplně. Při těžké fyzické práci dostávali k snídani chléb, někdy i s máslem a kávu, oběd bez masa a k večeři bývala zahuštěná polévka, chléb a káva. Často se tedy projevovala podvýživa. Do tábora docházel lékař a tři německé sestry od Červeného kříže. Léky se ovšem nakupovaly nahodile a prý „podle potřeby“. Nemocní byli vedeni v knize, stejně tak práce neschopní lidé. Osoby, které nebyly určeny k okamžitému odsunu, byly nasazovány na nejrůznější práce. Pracovní povinnost vyhlášovaly správní orgány a její provádění se podle podmínek různilo.³⁷ Obyvatelům tábora, kteří pracovali u firem v okolí, bylo ze mzdy strháváno nocležné a stravné. Zbytek mzdy jim byl odevzdán. Do některých středisek také docházely výjimečně zásilky šatstva a potravin, které se ale většinou k určeným osobám nedostaly. Daleko větším problémem ovšem byla brutalita a násilnické chování některých strážců.³⁸ Násilné zacházení, spolu s podvýživou, vyčerpáním a různými nemocemi, bylo příčinou dosti vysoké úmrtnosti v internačních střediscích.

V prvních dnech a měsících po osvobození docházelo k násilnostem nejen na těchto internovaných osobách, ale také na německém obyvatelstvu, které zůstalo ve svých obydlích. Např. v případě jisté A. S., žijící v Polici nad Metují, jejíž otec byl Čech a matka Němka. Ještě před válkou se vdala za Čecha O. S., který se za okupace v opilosti přihlásil k německé národnosti, která mu byla udělena, ale on sám byl jako alkoholik v roce 1943 přijat do Bohnic. Paní A. S. - jako osobu německé příslušnosti, po osvobození navštívil ruský důstojník spolu s místním pekařem. Po několika hodinách výslechu dostal pekař rozkaz, aby odešel. V noci pak byla A. S. několikrát znásilněna, k čemuž přihlížely její děti prosklenými dveřmi z vedlejšího pokoje. Po oznámení této

³⁷ SOKA Náchod, MěNV Broumov, Vyhlášky, kart. 48:Okresní správní komise v Broumově určila pracovní povinnost pro muže od 16 do 60 let a pro ženy od 15 do 50 let. Netýkalo se to žen, které měly jedno, či více dětí mladších 5 let a osob, které již byly nasazeny do práce.

³⁸ Pro představu můžeme uvést případ násilnického chování jednoho dozorce, který při výtržnosti roztloukl několik dveří a vyhrožoval bezpečnostnímu referentovi. SOKA Náchod, ONV Broumov, Korespondence zajišťovacího referátu, kart. 79.

události příslušným úřadům ale násilník nebyl dopaden, neboť se prý v této době nacházelo na Broumovsku mnoho ruských vojáků.³⁹

Stejně jako v ostatních částech republiky, tak i v Broumově byly v červnu 1945 položeny základy občanské správy. 8. června byla zřízena Místní správní komise, jejímž předsedou se stal Květoslav Hradecký. 16. června pak byla zřízena i Okresní správní komise⁴⁰ (26. října nahrazena po volbách Okresním národním výborem) s předsedou Oldřichem Hnatowitzem. U OSK pak byly zvoleny a určeny osídlovací referáty, podle výnosu ministerstva vnitra z 8. června. Ani jedna komise nezapomněla, bylo např. rychle schváleno vydat příkaz k vystěhování 10 rodin bývalých členů NSDAP.⁴¹

Důležitým předpokladem k přístupu k jednotlivým skupinám německého obyvatelstva bylo závazné určení, kdo má být odsunut, nebo kdo může zatím zůstat. Uvažovalo se, že by v republice mohly zůstat: osoby, které byly vyjmuty z opatření proti Němcům; děti ze smíšených manželství (a děti Čechů, kteří se za okupace přihlásili k Němcům- k tomu byl nutný souhlas rodičů), nebo sirotci, kteří žili u českých příbuzných nebo pěstounů; osoby starší 55 let, které se chovaly loajálně a mohly zůstat u příbuzných české národnosti; antifašisté; pracovní síly nezbytné v provozu a výrobě podniků. Na druhé straně měli být Němci rozděleni do odsunových kategorií následovně: okupanti (Němci, kteří přišli po 1.10.1938); provinilé osoby, které nebyly zajištěny (členové NSDAP a jiných nacistických organizací); bývalí veřejní zaměstnanci; zemědělci; majitelé podniků a živností; příslušníci svobodných povolání; dělníci; ostatní.⁴² Některé Národní výbory a správní komise však nevěděly, jak přesně mají Němce do určených kategorií třídít, takže byla situace často velmi nepřehledná. Ještě před vydáním těchto směrnic prováděly Národní výbory a správní komise většinou po dohodě se spojeneckými armádními činiteli lokální vysídlování Němců. Nešlo jen o okupanty, ale také o starousedlé obyvatelstvo. Přípravy k vysídlení měly většinou velmi rychlý spád. Ve velmi krátké lhůtě museli Němci opustit své domovy a směli si vzít sebou zavazadla v omezené váze a jídlo. Po provedení prohlídek pak byli zařazeni do pěší kolony nebo do vlakového transportu. Veškerý majetek, který si nemohli vzít sebou, a jejich opuštěné usedlosti i byty

³⁹ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

⁴⁰ Dále jen OSK.

⁴¹ SOkA Náchod, MěNV Broumov, Zápisy z jednání MSK, kart. 1.

⁴² SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

spolu s vybavením, byly zajištěny a dány pod správu města. Největší část Němců v těchto letních měsících směřovala do sovětské okupační zóny.

Nacionálně rozjitřenou atmosféru umocňovaly ještě zprávy o akcích německých záškodníků nazývaných werwolfové⁴³, kteří byli podporováni německým obyvatelstvem. Mezi německými nacionalisty werwolf rychle získával sympatie, o čemž svědčí to, že krátce po svém založení měl třicet zemských skupin, rozdělených na sedmdesát žup, ve kterých působilo 3000 místních organizací werwolfu. Že šlo o vojensky organizovanou organizaci, svědčí skutečnost, že v organizacích byl vyžadován bezpodmínečný vůdcovský princip, jenž byl členy uznáván.⁴⁴ Také na Broumovsku bylo zjištěno působení této skupiny, nevědělo se však nic určitého.⁴⁵ Vzhledem k nebezpečí bylo rozhodnuto, aby dvě broumovské roty náchodského pluku československé armády byly posíleny. Posily přijely vlakem vypraveným z Prahy 22. června a tvořil je 1. pluk SNB. Pluk byl vytvořen z praporů bývalých zpravodajských brigád Toledo a Železo, k nimž byli přiřazeni bývalí pražští barikádníci.⁴⁶ Tento pluk řešil často drobné incidenty a zakročoval proti Němcům, kteří ohrožovali novoosídlence. Např. 26. června 1945 po deváté hodině večerní žádal jeden z národních správců o zákrok vojska proti „nacistům“, kteří ohrožovali jeho rodinu.⁴⁷ Nejvážnější incident se stal o dva dny později, kdy byla třicet minut po půlnoci přepadena dvěma neznámými muži stráž městské věznice v Broumově. Stráž, ostřelována ze samopalů i pistolí, palbu opětovala a útočníky odrazila.⁴⁸ Okamžitě byl vyhlášen poplach a zahájeno pátrání po pachatelích. Domovní prohlídky trvaly asi dva dny a bylo zatčeno kolem 100 podezřelých osob, mezi nimi i osoby nevinné. Dalším vyšetřováním bylo odhaleno, že se podařilo skutečně odhalit záškodnickou skupinu werwolfu. Tato skupina měla asi padesát mužů, které se podařilo zajistit. V souvislosti s výsledky byly na Broumovsku odhaleny 4 skladiště munice a trhavin. Podle vzpomínek Františka Nohy, velitele oddílu „Železo“, se tato skladiště nedala odhalit jinak, než že jim byla přímo ukázána těmi, kteří se podíleli na jejich budování. Na Broumovsku

⁴³ Werwolf neboli vlkodlak je postava, v německé mytologii znamenající člověka – zloducha, majícího moc brát na sebe podobu vlka, aby se mohl živit lidskou krví.

⁴⁴ Horčica, L.: Ve znamení dvojitého V. Brno, 2003, s. 10.

⁴⁵ Kolik organizací a skupin werwolfu bylo utvořeno na českém území se pravděpodobně nikdy nepodaří zjistit. V průběhu poválečných měsíců roku 1945 – 1946 se bezpečnostním orgánům podařilo odhalit a zneškodnit 265 organizací a skupin. Na českém území mělo působit celkem 1150 členů. Jedná se ale pouze o odhad. Viz Horčica, L.: Ve znamení dvojitého V. Brno, 2003, s. 34.

⁴⁶ Košťál, Z.: Dějiny Broumova a Broumovska. Městský národní výbor Broumov, 1989, s. 97.

⁴⁷ Tamtéž, s. 98.

⁴⁸ Tamtéž.

jim byla jedna skrýš ukázána německým učitelem, který se orientoval podle hůlky přivázané vysoko ve větvích stromu, od kterého se v daném směru odpočítávaly kroky. Další bednu našel nadporučík Noha se svými muži po tom, co jim ji ukázal řezník, pokládáný za velitele místního werwolfu. Celá bedna byla obrostlá kořeny stromku, který na ni řezník zasadil.⁴⁹

Postavení Německého obyvatelstva se značně zhoršovalo. Byla zavedena všeobecná pracovní povinnost, kdy Němci vykonávali ty nejtěžší práce. Antifašisté se mohli zaměstnat na přechodnou dobu a za hodinovou mzdu. Neslovanské obyvatelstvo bylo vyloučeno z voleb, přičemž nesmělo sloužit v armádě, navštěvovat kina, divadla, restaurace, plovárnu apod.⁵⁰ Byl také omezen jejich volný pohyb, platil zákaz vycházení po určité hodině a k jízdě vlakem museli mít zvláštní povolení. Pokud nebydli v internačním táboře, museli být přihlášení k pobytu a nosit viditelné označení - bílou pásku přes rukáv s písmenem N.⁵¹ I když pro německé obyvatelstvo platila řada omezení, stále bylo jejich postavení lepší, než osob v internačním táboře.

5.2 Po postupimské konferenci

Postupimská konference měla zásadní význam pro osudy německého obyvatelstva v Československu. Spojenecké vlády prozkoumaly otázku odsunu Němců z ČSR a uznaly, že složky německého obyvatelstva nejen v Československu, ale také v Polsku a Maďarsku, je potřeba odsunout do Německa. Zároveň bylo potvrzeno, že se tento přesun má dít organizovaným a řádným způsobem a aby byl proveden lidsky.⁵² Rozhodnutí konference bylo v Československu přijato se zadostiučiněním a s ulehčením. Předpokládal se odsun asi 2,5 miliónů osob v časovém rozmezí jednoho roku, transporty měly být vybaveny potravinami na 4 dny a zabezpečeny po zdravotnické stránce. Osoby nemocné nebo podezřelé z infekčních chorob se měly z odsunu vyloučit, stejně jako němečtí horníci, nezbytní pro práci v dolech.

⁴⁹ Cílek, R.: Vlkodlaky kryje stín. Praha, 1968, s. 148- 149.

⁵⁰ SOkA Náchod, ONV Broumov, Zápisy z jednání MSK, kart. 1.

⁵¹ Uznání antifašisté nosili přes rukáv pásku červenou.

⁵² Novotný, K. (editor): Edvard Beneš. Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940 - 1947. Praha, 1996, s. 149.

Schválení požadavku odsunu mocnostmi v Postupimi umožnilo vládě provést vystěhování Němců po zrušení jejich státního občanství, což bylo provedeno dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. O úpravě československého státního občanství osob německé národnosti ze dne 2. srpna.⁵³ Všichni českoslovenští státní občané německé národnosti ztratili občanství v den, kdy nabyli příslušnosti německé. Ostatní čs. občané německé národnosti, kteří neměli německou příslušnost, pozbyli čs. občanství v den, kdy vstoupil v platnost tento dekret, tj. 10. srpna 1945.⁵⁴ Ztráta čs. občanství postihla také ty, kteří byli národnosti české, ale za okupace se hlásili o udělení německé příslušnosti, aniž by je k tomu tlačily zvláštní okolnosti, nebo k tomu byli jinak dotlačeni. Osoby, které pak k takovéto žádosti byly přinuceny, nebo antifašisté, kteří mohou dokázat, že zachovali věrnost republice a nikdy se neprovinili vůči čs. obyvatelstvu, mohli pak podat žádost o osvědčení národní spolehlivosti, které schvaloval ONV (či OSK).⁵⁵

Rozhodnutí postupimské konference spořádaném odsunu a dekret prezidenta republiky spolu s navazujícími předpisy vytvořily podmínky pro přípravu vysídlovací akce. Spojenecká kontrolní rada nařídila upustit od vysídlování, dokud nebudou projednány všechny podmínky. Vláda požadavek přijala, ovšem odsuny probíhaly dál hlavně do sovětského pásma. Do severních Čech odjely z Broumova dva transporty nákladními vlaky; jeden ve směru Liberec-Žitava, kdy „cestující“ byli vyloženi 40 km za Žitavou (celkem 1 303 Němců); druhý odjel ve směru přesídlovacího střediska Teplice-Šanov a Němci byli vyloženi za hranicemi (v počtu 1 048 osob). Odsuny neprobíhaly pouze po železnici, třetím transferem bylo za hranice odvedeno 11 osob pěšky.⁵⁶ Z tohoto je patrné, že i po závěrech postupimské konference se dále počítalo s vysídlováním Němců do sovětského pásma, na druhé straně byly vydávány příkazy, aby se zastavily odsuny, které způsobovaly stížnosti u vlády a v zahraničním tisku. Nicméně snahy zabránit tomuto vysídlování nebyly ze strany státu dostatečně důrazné. Na druhé straně z amerického okupačního pásma přicházeli do republiky repatrianti, reemigranti a němečtí váleční zajatci, aby se setkali se svými rodinami. Aby mohli na čs. území pobývat legálně,

⁵³ Mandler, E.: Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou. Praha, 2002, s. 92.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

⁵⁶ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

museli dostat souhlas příslušného ONV (OSK), ovšem spousta jich přicházela ilegálně.

Kompetentní místa se snažila vytvořit nezbytné legislativní, institucionální a organizačně technické podmínky pro zahájení řízeného odsunu. O provádění vystěhování měly rozhodovat Ústřední komise pro vnitřní osídlení, Osídlovací úřad a jeho pobočky ve spolupráci s ministerstvem vnitra, příslušnými referáty národních výborů, armádou a bezpečnostními složkami. Osídlovacím úřadů pak připadl úkol vypracovat podle jednotlivých oblastí a kategorií plán odsunu německého obyvatelstva v konkrétních podmínkách. Vláda čekala, že k zahájení transportů dají Spojenci souhlas v nejbližší době. Byla požádána, aby předložila údaje o Němcích, kteří mají být odsunuti na základě postupimské konference. Šlo jim hlavně o předpokládaný počet odsunutých osob. Čs. vláda sdělila, že vysídleno bude asi 2,5 miliónu osob. Svou zdánlivou přesností chtěla dokázat, že je pro zahájení vystěhování všechno skvěle připraveno, i když tomu tak zdaleka nebylo.⁵⁷

17. října bylo vydáno upozornění, aby nebyly prováděny odsuny německých obyvatel, protože k tomu některé Národní výbory a správní komise přikročily. Bylo upozorněno, že na základě platnosti nařízení o prozatímním zastavení vysídlení podle usnesení velmocí, spojenecká místa nepřijímají vypravované transporty a vrací je zpět do Československa. Těmito kroky vznikají velké dopravní a stravovací potíže, ministerstvo vydá včas pokyny k zahájení soustavného odsunu.⁵⁸ Současně ale byl 18. 10. vydán oběžník ministerstva vnitra⁵⁹, kde bylo řečeno, že ministerstvo v zásadě nečiní námitek proti dobrovolnému odchodu Němců z Československé republiky do zahraničí, pokud bude splněno několik podmínek. Dobrovolně mohou odejít jen ty osoby, které budou mít od ONV (OSK) potvrzení, že se neprovinily ničím vůči republice, dále uchazeč musel doložit potvrzení, že spojenecké orgány státu, kam směřuje, nemají nic proti jeho příchodu. Sebou si Němci nesměli brát hotové peníze (jen marky), vkladní knížky, cenné koberce a kožešiny, veškeré listiny a knihy historického nebo politického protistátního významu. Na dokladech muselo být trvalým způsobem vyznačeno povolení dobrovolného odsunu a náhrady na

⁵⁷ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945 - 1947. Praha, 1991, s. 106-107.

⁵⁸ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

⁵⁹ Tamtéž.

cestu byly hrazeny z vlastních prostředků.⁶⁰ Po ONV se požadovalo, aby vedly evidenci osob, které přicházely v úvahu pro první etapu odsunu a měl se nahlásit počet osob ve sběrném středisku, které mohly být odsunuty ihned a počet osob žijících volně, které nebyly nasazeny na práce. Evakuačním úřadem v Broumově pak bylo 22.11.1945 sděleno Osídlovacímu úřadu, že ve sběrném středisku v Meziměstí se nachází k evakuaci 1 601 osob,⁶¹ a že 16 709 osob bydlí volně v obcích.⁶² Znovu se objasňovaly zásady přístupu k německým antifašistům a k rakouským státním příslušníkům.⁶³

Přípravy k provedení „řádného“ vysídlení byly prováděny v napjaté atmosféře, neboť se očekávalo kdy a v jaké formě dají západní mocnosti souhlas se zahájením odsunů. Spojenecká kontrolní rada schválila novou variantu plánu 20.11.1945.⁶⁴ Se zahájením transportů se mělo začít již v prosinci roku 1945 s tím, že hlavní fáze odsunu proběhne v roce 1946 a celá akce bude ukončena už 1. srpna. Ústřední směrnice vláda schválila 14. prosince, jež byly následně 31. prosince 1945 vyslány oběžníkem ministerstva vnitra č. B-300/1990.⁶⁵ Konkrétní postup v regionech zajišťoval příslušný aparát národních výborů ve spolupráci s bezpečností, okresními úřady a oblastními osídlovacími úřadovny. Němci měli být soustředěni do sběrného střediska (v Broumovském okrese do Meziměstí). Konečný odsun soustředěných osob za hranice provedla československá vojenská správa, která tyto osoby předala na území Německa spojeneckým armádám. Při odsunu, hlavně ve sběrných a odsuvných střediscích, měla být zajištěna také zdravotní služba, která pak měla být odsunuta až v poslední řadě. Transport osob neměl probíhat najednou, ale postupně po částech, jak bylo dohodnuto mezi spojeneckými orgány a čs. vojenskou správou. Z vysídlení byli vyjmuti Němci, kteří získali prozatímní osvědčení o státním občanství, antifašisté, příslušníci československých vojenských jednotek jsoucí německé národnosti, osoby z národnostně

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100: ve sběrném táboře bylo 499 dětí do 14 let, 319 mužů, 783 žen.

⁶² Tamtéž: v okolních obcích žilo Němců, kteří mohli být vystěhováni ihned: 4 121 dětí do 14 let, 4 089 mužů, 8 499 žen.

⁶³ Ministerstvo vnitra upozorňovalo, že antifašisté nemají být z republiky odsunováni, a že má být s nimi zacházeno korektně a s opatrností, neboť jsou to často osoby, které za hitlerovského režimu trpěly. K rakouským státním příslušníkům ministerstvo podotýkalo, že nepodléhají omezením vydaných právních předpisů a mohou disponovat svým movitým i nemovitým majetkem, a že je nelze podrobovat nějakým osobním omezením. SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

⁶⁴ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945 - 1947. Praha, 1991, s. 111.

⁶⁵ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

sloučených manželství a specialisté a kvalifikované pracovní síly. Odsunout se naopak měly osoby německé národnosti, osoby, které se přihlásily k německé národnosti nebo se ucházely o německou státní příslušnost. Dále se pak za Němce považovali Češi i Slováci, kteří se ucházeli o německou příslušnost, aniž by k tomu byli donuceni. Okresní národní výbory měly vypracovat plán odsunu pro příslušnou oblast, v němž stanovily osobní a místní pořadí odsunu. Byly vedeny kartotéky s evidenčními lístky, které umožňovaly dřívější odsun nebezpečných osob. Transportovat se měly celé rodiny, nemělo docházet k odlučování rodinných příslušníků, jak se tomu často dělo v odsunech v létě 1945. Jedna odsunovaná osoba si sebou mohla vzít zavazadlo o váze 30 Kg a zásobu jídla na 7 dní. Osoby měly být také řádně obuty, oblečeny a vybaveny příslušnými dokumenty a podrobeny zdravotní prohlídce.⁶⁶ Schválením těchto směrnic k provádění soustavného odsunu vstoupily přípravy na řádné organizované transfery do vrcholného stádia.

Místní transfery Němců za hranice a jejich přesuny do vnitrozemí se uskutečnily ve všech regionech, kde byla výraznější koncentrace německého obyvatelstva. Němci z vyklizovaných lokalit se do transportů zařazovali přímo nebo někdy ještě prošli některým ze záchytných, pracovních aj. středisek. Celé kolony nebo menší skupinky osob směřovaly pod dozorem za hranice pěšky, používala se také nákladní auta, ale hlavně se vypravovaly železniční transporty sestavené často z otevřených nákladních vlaků.⁶⁷

⁶⁶ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁶⁷ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha, 1991, s. 72.

6 Odsuny v roce 1946

6.1. Vysídlování osob v období od ledna do května 1946

Na počátku ledna 1946 bylo všechno připraveno, aby se mohly zahájit organizované odsuny Němců z Československa. Za pomoci všech orgánů veřejné správy, v mezích jejich působnosti, byla přijata nezbytná opatření k provedení a zabezpečení celé akce.⁶⁸ Že se přípravy ovšem neobešly bez potíží, dokazuje přípis ministerstva vnitra, v němž jsou všechny Národní výbory a úřady národní bezpečnosti upozorněny, že do transportů byly vybrány také osoby české národnosti, na které se odsun nevztahuje, neboť jim nebylo dostatečně prokázáno, že by se za války hlásily k německé příslušnosti. Tyto přehmaty mohly mít zahraničně-politické důsledky, protože se tak porušovaly dohody se spojeneckými mocnostmi.⁶⁹ Z příkazu ministerstva pak bylo v lednu 1946 zastaveno vydávání povolení k dobrovolnému odchodu Němců, které dosud povolovaly Okresní národní výbory.⁷⁰

Celá odsunová akce měla podle původních plánů proběhnout ve třech etapách. V první etapě měli být za hranice přesídlení všichni, kteří nebyli v odsunu vyjmuti (nepatřili do skupiny osob pracujících v průmyslových podnicích, lesnictví, zemědělství, hornictví). V druhé etapě se měli odsunout všichni zbývající obyvatelé německé národnosti, mimo antifašistů, specialistů a osob z národnostně smíšených manželství. V třetí etapě se pak mělo řešit vysídlování osob pracujících v průmyslu a zemědělství.

Příjem odsunutých osob v sovětské okupační zóně byl v této době zastaven, kromě menších skupin antifašistů. Protože postoj sovětských činitelů byl značně váhavý, zahájila vláda jednání a Američany o podmínkách provedení organizovaného odsunu. Československá vláda přistoupila na většinu amerických požadavků. Na základě této dohody byly vypracovány pokyny pro odsun, kterých se mělo přísně dbát. Němci z Říše mohli být do transportu zařazeni jen tehdy, bylo-li jejich bydliště na území americké okupační zóny a nebo pokud bylo prokázáno, že na tomto území mají nějakého příbuzného. Do transportu nesměly být zařazeni sirotci, těhotné ženy 6 týdnů před a po porodu, osoby podezřelé z nakažlivých chorob, osoby potřebující

⁶⁸ SOka Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁶⁹ SOka Náchod, ONV Broumov, Korespondence zajišťovacího referátu, kart. 79.

⁷⁰ SOka Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

lékařské ošetření a choromyslné osoby. Každá odsunovaná osoba měla být vybavena příslušnými doklady, tedy přepravním lístkem, a pro celé transporty měly být vyhotoveny jmenné seznamy. S exempláři jmenného seznamu se mělo vydat také potvrzení o zdravotní nezávadnosti přepravovaných osob a transport měly doprovázet alespoň dvě osoby zdravotnického personálu, které se pak vracely s vlakovou soupravou zpět. Odsunovaným osobám bylo dovoleno vzít si sebou nejnnutnější kuchyňské nádobí a peřiny, dále měly mít jídlo na 7 dní a zavazadla o hmotnosti nejméně 50 Kg. Z ošacení si mohli Němci vzít teplé osobní a ložní prádlo, náhradní šatstvo a obuv. Každá osoba si mohla také v hotovosti vyvést 1 000 marek. Transport se měl skládat ze 40 vagónů po 30 osobách. Pro celý transport se měla ustanovit samospráva z řad Němců a dále pak i pro jednotlivé vagóny. Tato samospráva odpovídala za dodržování pořádku. Celý transport pak měl být vybaven potravinami na 3 dny, jejichž množství bylo určeno.⁷¹

Tabulka přidělu potravin pro celý transport na 3 dny⁷²:

potravina	do 6 let kg	nad 6 let kg	celkem kg
Chléb žitný	257.4	468	725.4
Máslo	30.96	9	39.96
Umělý tuk	9	9	18
Umělý med	14.94	----	14.94
Pšeničná mouka	20	----	20
Těstoviny	----	20	20
Kávovina	12.96	12.96	25.92
Brambory	647.6	647.6	1295.2
Cukr	77.04	90	167.04
Sůl	9	9	18

Podle dohody s Američany měly jednotlivé transporty pod dohledem čs. vojska směřovat do železničních stanic v Domažlicích a Chebu, odkud byly po

⁷¹ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁷² SOkA Náchod, ONV Broumov, Tábor Meziměstí- transporty, kart. 816.

kontrole přejímány přes Furth im Wald a Wiesau do Německa. Ještě na čs. území přesedaly odsunované osoby do německých vlaků.⁷³

15. ledna přišel do Broumova přípis od oblastní osídlovací úřadovny v Trutnově, že ministerstvo vnitra rozhodlo, aby byl připraven první transport pro případ zahájení odsunů. Transport měl podle daných směrnic obsahovat 1 200 osob, které měly být řádně oblečeny, obuty, vybaveny přikrývkou přiměřeně roční době, jídelní miskou a příborem, čisti a zdravého vzhledu. Tento první transport měl „*býti důkazem, jak budeme odsun prováděti. Budiž proto věnována vybavení ta největší péče, aby nebylo sebemenší pozastávky ani ze strany čs. orgánů, jež budou kontrolovati vybavení, ani ze strany spojeneckých činitelů*“.⁷⁴ O den později přišel telefonát z osídlovacího úřadu v Praze, že 25. ledna 1946 bude vypraven první vlakový transport z Meziměstí. Bylo potřeba zajistit, aby odsun k nádraží byl proveden rychle, proto k pomoci byla zajištěna také asistence SNB. Ve stanovený den skutečně z Meziměstí vyjel první transport, obsahující převážně ženy, děti a starší osoby, který odvážel 1 200 osob, z toho 218 mužů, 585 žen, 150 dětí do 6 let, 148 dívek nad 14 let a 109 chlapců nad 14 let.⁷⁵ 29.ledna pak přišel od oblastní osídlovací úřadovny telefonát, ve které bylo Okresnímu národnímu úřadu v Broumově sděleno, že odsun Němců bude prováděn plynule a nejbližších dnech bude další transport ze sběrného střediska v Meziměstí avizován. Okamžitě se tak měly provést přípravy jako vyčištění tábora, organizace správy tábora, lékařská služba, zásobování atd., aby přísun Němců, a s tím související agenda, probíhal hladce.⁷⁶

Odsunové směrnice také vyzývaly příslušné orgány k provádění prohlídek zavazadel ve sběrných střediscích i při vagónování. Němci se samozřejmě snažili vyvést peníze, vkladní knížky nebo další cenné předměty. V některých případech také docházelo k tomu, že odsunovaným Němcům byly odebírány součásti šatstva a prádla z obsahu povolených zavazadel. K tomu se vyjadřoval oběžník ministerstva vnitra, který uváděl, že orgány, provádějící prohlídku německých zavazadel, vylučovaly nové a zachovalé svršky a ponechaly odcházejícím Němcům pouze zvetšelé, rozbité a bezcenné součástky,⁷⁷ a také

⁷³ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945- 1947. Praha, 1991, s. 173.

⁷⁴ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁷⁵ SOkA Náchod, ONV Broumov, Tábor Meziměstí- transporty, kart. 816.

⁷⁶ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁷⁷ Tamtéž.

že docházelo k rozlučování rodin. Na tento problém upozornily přejímající americké orgány po stížnostech od odsunovaných Němců a žádala se okamžitá náprava, aby nevznikaly další potíže při přejímání transportů. Ve stejném oběžníku upozorňuje ministerstvo na případy, kdy veřejní činitelé zneužívají své funkce, aby si při prohlížení transportů přisvojovali majetek Němců, případně zpronevěřovali zabavené nemovitosti, které jsou státním majetkem. Už 16. ledna byl vyhláškou zakázán vstup do opuštěných bytů po Němcích, neboť často docházelo k poškozování a zcizování zanechaných předmětů a bytového vybavení. To ovšem nezabránilo tomu, aby docházelo k násilnému zabírání a drancování domů a bytů, zabavování nábytku a domácích zvířat apod.

Protože měla americká správa určité potíže s přijímáním a začleňováním německého obyvatelstva, vystoupily orgány okupační správy s návrhem na prodloužení lhůty odsunu a na projednávání dalších otázek. Byly vydány nové směrnice ministerstva vnitra, kdy bylo ujednáno, že do transportů mohou být zařazeni také říšští Němci, ovšem odděleně od Němců sudetských. Klád se opět velký důraz na to, aby nebyly rozlučovány rodinné svazky při provádění odsunu, a aby z transportů byly vyjmuti také příslušníci národnostně smíšených rodin, specialisté a kvalifikovaní zemědělci. Bylo také řečeno, že od 1. května budou transportní vlaky sestavovány z vagónů UNRRA⁷⁸, které se již nebudou vracet zpět do ČSR. Dalším výnosem ministerstva, a to 30. dubna, bylo dohodnuto, že se může započít od 1. května s vypravováním transportů německých antifašistů do amerického pásma. Tyto transporty měly být vybaveny stejně jako při odsunování normálních Němců.

Od ledna do konce dubna bylo ze sběrného tábora v Meziměstí vypraveno šest transportů do amerického okupačního pásma. Během této doby bylo z okresu Broumov v organizovaných odsunech vystěhováno 7 185 osob německé národnosti.⁷⁹ Koncem roku pak následovaly ještě dva transporty s 2 387 osobami.

Přehled odsunutých osob ze sběrného tábora v Meziměstí do amerického pásma⁸⁰:

⁷⁸ Tyto vagóny patřily organizaci United Nation Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA)

⁷⁹ SOkA Náchod, ONV Broumov, Tábor Meziměstí - transporty, kart. 816.

⁸⁰ Tamtéž.

Číslo transportu	Datum	Pásmo	Muži	Ženy	Děti do 1 roku	Děti 1-6 let	Děvčata do 14 let	Chlapci do 14 let	Součet
1. transport	25.1.1946	Americké	218	585	11	139	148	109	1210
2. transport	21.2.1946	Americké	285	627	9	130	73	88	1212
3. transport	21.3.1946	Americké	276	621	29	122	77	75	1200
4. transport	6.4.1946	Americké	273	580	11	174	68	93	1199
5. transport	21.4.1946	Americké	246	582	12	174	92	94	1200
6. transport	30.4.1946	Americké	287	585	5	138	62	87	1164
7. transport	16.5.1946	Americké	318	591	10	150	68	64	1201
19. transport	22.9.1946	Americké	346	607	8	114	49	67	1191
20. transport	16.10.1946	Americké	391	572	5	95	69	64	1196

6.2 Odsun Němců v období květen - prosinec 1946

Květen je možné považovat za určitý mezník v průběhu odsunů. Došlo ke zdokonalení příprav k vysídlování a vůbec celé akce, a také se zvýšil počet transportovaných osob, neboť se čs. vládě podařilo dohodnout se s představiteli sovětské okupační zóny. Požadavek co nejrychlejšího a nejmasovějšího odsunu Němců z republiky byl stále v popředí zájmu v šech politických stran a složek československé společnosti. Stále častěji se kritizovalo tempo vysídlování a objevovaly se požadavky na urychlení vystěhování a rozšíření okruhu odsunovaných osob.

Jeden z nejvýznamnějších úspěchů, které se podařilo vládě v této době dosáhnout bylo zahájení organizovaného vysídlení do sovětské zóny v Německu. Podle dosažené dohody se do konce listopadu mělo z ČSR do sovětské zóny vysídlit celkem asi 600 000- 650 000 osob, a to včetně říšských Němců a uprchlíků německé národnosti, kteří na rozdíl od transportů do amerického pásma nemuseli být přepravováni odděleně od sudetských Němců. Železniční transporty se měly vypravovat od 10. června, od 21. června měly vyjíždět 3 transporty denně a od 1. července se jejich počet zdvojnásoboval.⁸¹ Transporty do sovětského okupačního pásma se měly provádět z okresů Žatec, Litoměřice, Liberec, Praha, Trutnov (okres Broumov spadal pod tuto okresní úřadovnu), Karlovy Vary. Odsunované osoby si sebou mohly vzít zavazadla vážící do 50 Kg, každá osoba mohla vyvést 500 marek platných v sovětském

⁸¹ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945- 1947. Praha, 1991, s. 204.

pásmu a být vybavena potravinami na 4 dny. Všechny osoby musely projít lékařskou prohlídkou a každý transport měli doprovázet dva němečtí zdravotníci. Při transportu po železnici se využívaly dvě tratě, a to Podmokly - Bad Schandau a Tršnice - Gera. Transport se měl sestavovat ze 40 krytých vozů pro Němce, jednoho až dvou vozů pro nemocné a sanitní personál a jednoho vozu pro zásoby. Samozřejmě musel mít každý transport vyhotovený seznam se jmény odsunovaných obyvatel. Jinak bylo konstatováno, že dohodnuté podmínky jsou v podstatě totožné s podmínkami pro odsun do amerického pásma.⁸² Odlišné od transportu do amerického pásma bylo, že s transporty do sovětského pásma byli odsunováni také nemocní. Těm byl vyhrazen jeden až dva vozy, které byly upraveny pro převoz nemocných. V každém nemocničním voze byla přítomná sestra nebo sanitářka vybavená nutnými léčivými. Pro tento transport byli vybíráni lidé neschopní normálního odsunu a chronicky nemocní, osoby trpící infekčními nemocemi a osoby potřebující neustálý lékařský dozor.

První transport do sovětského okupačního pásma z Meziměstí byl vypraven 18.6. 1946. Celkem pak v roce 1946 do tohoto pásma odjelo 11 transportů s 13 488 osobami.

Přehled transportů ze sběrného tábora v Meziměstí do sovětského pásma⁸³:

Číslo transportu	Datum	Pásmo	Muži	Ženy	Děti do 1 roku	Děti 1-6 let	Děvčata do 14 let	Chlapci do 14 let	Součet
8. transport	18.6.1946	Sovětské	343	543	20	142	79	83	1210
9. transport	29.6.1946	Sovětské	286	638	4	158	71	69	1226
10. transport	9.7.1946	Sovětské	316	631	4	136	63	79	1229
11. transport	15.7.1946	Sovětské	297	620	1	145	87	82	1232
12. transport	24.7.1946	Sovětské	314	629	9	137	71	66	1226
13. transport	6.8.1946	Sovětské	325	640	3	96	82	80	1226
14. transport	16.8.1946	Sovětské	315	647	10	123	72	61	1228
15. transport	25.8.1946	Sovětské	358	648	3	99	67	54	1229
16. transport	3.9.1946	Sovětské	346	624	8	110	70	67	1225
17. transport	9.9.1946	Sovětské	365	612	1	103	64	79	1224
18. transport	13.9.1946	Sovětské	360	604	5	109	80	75	1233

⁸² SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁸³ SOkA Náchod, ONV Broumov, Tábor Meziměstí- transporty, kart. 816.

Počet Němců transportovaných v červenci roku 1946 dosahoval maxima, neboť v této době odjíždělo z republiky 12 transportů denně s celkem asi 14 400 osobami. Po tomto rozsáhlém odsunu se rýsovala možnost, že by transporty mohly být ukončeny už v říjnu. To se ale ukázalo jako nereálné, vysídlování pokračovalo dále, jen ve zmenšeném množství. Do sovětského pásma po 2 vlacích denně od 5. října a do amerického pásma po 3-4 transportech týdně.⁸⁴ 1. října bylo vydáno z rozkazu evakuačního referátu oznámení, že se mají všichni Němci, podléhající odsunu, transportovat do sběrného tábora v Meziměstí. Po 11. 10. měli v obci zůstat pouze specialisté, antifašisté, osoby z národnostně smíšených manželství a Němci s osvědčením B. Pokud by tomu tak nebylo, tak by k zodpovědnosti byl hnán předseda a výbor MSK.⁸⁵ Organizované odsuny z Broumovska (ze sběrného střediska v Meziměstí) probíhaly od 25. ledna do 16. října a v této době bylo v transportech odsunuto celkem 23 060 osob. Je to obrovské číslo, uvážíme-li, že město Broumov mělo po skončení války kolem 8 tisíc obyvatel. Úplně poslední transport z Broumovského okresu měl proběhnout 16. listopadu a to ze sběrného tábora Mladé Buky u Trutnova. Okres Broumov měl dodat 90 osob, které byly odvezeny 3 přistavenými vagóny.

Odsun Němců v republice pokračoval dále vcelku nerušeně a organizovaný transport se měl ukončit 27. října do sovětského pásma a 29. října do pásma amerického. Výnosem ministerstva vnitra ze 20.11. 1946 bylo rozhodnuto přerušit odsun do amerického pásma přes zimu. Transporty pak měly opět začít od dubna 1947. Z tohoto důvodu se měla zlikvidovat některá sběrná střediska, v činnosti jich mělo zůstat 13, mezi nimi i sběrné středisko v Meziměstí pro trutnovskou oblast.⁸⁶ Dále bylo rozhodnuto, aby Němci soustředěni v táborech, kteří ale pro přerušování transportů nemohou být odsunuti, byli nasazeni do pracovního procesu a některým osobám byl povolen návrat do původních bydlišť. Okresní národní výbory pak byly pověřeny vedením kartotéky, která by usnadňovala pátrání po Němcích odloučených od rodin na základě odsunu.⁸⁷ Úsměvné bylo, že některé osoby, po kterých bylo pátráno z Německa jejich rodinnými příslušníky, se nacházely stále na stejném místě ve

⁸⁴ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha, 1991, 207.

⁸⁵ SOkA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

⁸⁶ Internační tábory měly být rušeny už dříve, ministerstvo vnitra v tomto směru vydalo rozhodnutí už 9. července. Toto rozhodnutí se týkalo internačního tábora v Broumově, Polici nad Metují a Teplicích nad Metují.

⁸⁷ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

svých domcích. Zároveň to ale dokazuje, kolik rodin bylo od sebe odtrženo v průběhu vysídlování.⁸⁸

V průběhu roku 1946 byla vystěhována z čs. území většina Němců i přes problémy, které transporty doprovázely. Čs. úřady do odsunu zařazovaly osoby, které neměly být vystěhovány, americká i sovětská správa zase měly problémy s rozmísťováním a začleňováním vysídlenců. Zakončení etapy transportu německého obyvatelstva v roce 1946 bylo v Československu hodnoceno jako splnění jednoho z nejnáročnějších úkolů poválečné obnovy republiky, na druhé straně se neuvažovalo o negativních následcích, které by sebou vysídlení Němců mohlo nést.

⁸⁸ SOkA Náchod, ONV Broumov, Pátrání po odsunutých osobách, kart. 812.

7 Odsun Benediktinů z kláštera

Na konci války se do broumovského kláštera vraceli někteří řádoví bratři,⁸⁹ kteří byli vězněni v Dachau - P. Basil Urbaschek a P. Maurus Riedl. Situace na Broumovsku nebyla jednoduchá. Československé úřady zabavovaly německý majetek, bez ohledu na to, že to byl majetek církevní. Broumovský klášter byl založen z Břevnova, proto se břevnovský převor Anastáz Opasek pokusil německým řádovým bratrům pomoci. Poblíž Chicaga v Lisle bylo založeno opatství svatého Prokopa Sázavského, a tak byl tamější opat požádán o pomoc. Sepsal oběžník členům kláštera s tím, že se zeptal, kdo má odvahu jet do Československa. Několik se jich přihlásilo, ovšem trvalo skoro rok než přijeli. Mezi tím americký opat Neužil se významně podílel na projektu „Mléko českým dětem“. Bylo mu to rozmlouváno, ale přece jen bylo z Ameriky do Evropy dopraveno asi 100 krav, „aby české děti měly mléko“.⁹⁰ Většina krav cestu přežila bez úhony a musela se rozmístit, nebo je převzala Charita.

Převor Opasek se také nechal jmenovat správcem broumovského kláštera, protože většina v bratrů byla německé národnosti (stejně jako opat), a tudíž byli rozhodnutím vlády zbaveni všech občanských práv a jako občané před zákonem bezmocní. Také nebyli vůbec informováni a nevěřili v úplný odsun. P. Opasek podal žádost, aby byli němečtí členové benediktinského řádu vyňati z odsunu, čemuž ministerstvo vnitra vyhovělo.⁹¹ Současně byli z odsunu vyloučeni také jejich rodiče a příbuzní. Přesto část konventu odjela už s prvním transportem a podařilo se ji dostat do bavorského kláštera v Metten. P. Opasek byl také anonymně udán, že do Bavorska vyvezl církevní majetek (kostelní nádobí, klášterní cennosti), což nebyla pravda. Zakopal před nacisty pro případ zrušení břevnovského kláštera nebo vyhnání řeholníků nejnnutnější věci, které patřily ke kostelu a opatství (opatské kříže, monstrance, kalichy). Po tomto udání tedy zavedl vyšetřovatele do klášterních sklepů, kde se věci vyzvedly a sepsalo se prohlášení, v němž se hovořilo o věcech ukrytých před nacisty.⁹²

Na svátek svatého Bartoloměje byli zavražděni dva benediktini ze Šonova (Šonov patřil pod broumovskou faru). Byli zavražděni skupinou čtyř mužů,

⁸⁹ Broumovský klášter patřil Benediktinům.

⁹⁰ Opasek, A.: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Praha, 1992, s. 124-127.

⁹¹ SOKA Náchod, ONV Broumov, Odsunutí Benediktýnů a jejich příbuzných, kart. 101.

⁹² Opasek, A.: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Praha, 1992, s. 132.

jejichž vůdce byl řezník, a kteří na Broumovsku údajně už několik osob zabili. Páter Alban Prause a páter Ansgar Schmitt byli v noci vytaženi z fary, jeden byl zastřelen a druhý měl rozdrčenou lebku, přičemž jejich těla zakopali hned za farou.⁹³ V roce 1948 byla povolena soudní exhumace a ostatky byly přeneseny na hřbitov. Benediktini, kteří se vrátili z Dachau, byli uznáni za antifašisty a mohli v broumovském klášteře zůstat stejně jako čeští řádoví bratři. Nejen oni ale i další řádoví bratři raději odešli spolu s ostatním obyvatelstvem. V Broumově většinou zůstali pouze ti, kteří byli na cestu již staří nebo faráři v broumovského okolí. Vládou bylo povoleno, že odsunovaní kněží si mohou sebou odvést zavazadla do výše až 100 Kg, osobní předměty, které potřebují k výkonu povolání (kněžský oděv, mešní roucho, prádlo, breviář, misál, odbornou literaturu).⁹⁴ Později jim bylo dovoleno odvést také opatskou berlu, prsten a kříž. K problémům došlo při druhé transportu, kdy se odsunovaní obyvatelé kláštera snažili tajně vyvést nepovolené cennosti. Dvě zaměstnankyně kláštera a jeden páter byli zatčeni a před soudem v Hradci Králové vyslechnuti. Po propuštění se připojili k transportu do Bavorska.

⁹³ Tamtéž, s. 134.

⁹⁴ SOkA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

8 Postup v roce 1947

Postup při odsunu Němců, kteří zbývali v pohraničí upravoval výnos ministerstva vnitra z 23. ledna 1947. V jednotlivých okresech měly být vyhotoveny jmenné seznamy osob, které jsou ještě určeny k odsunu. Znovu bylo řečeno, že z transportu jsou vyjmuti specialisté s ochrannými legitimacemi a jejich rodinní příslušníci, osoby české (slovanské) národnosti, osoby ze smíšených manželství, antifašisté žádající o dobrovolné vystěhování, Němci židovského vyznání, osoby vyjmuté z odsunu cestou milosti a Němci s prozatímním osvědčením o československém státním příslušenství. Všichni ostatní Němci se měli do transportu zařadit.⁹⁵ Američané se však bránili přísunu dalších Němců a odvolávali se na vnitřní problémy. Protože byl organizovaný odsun přerušen a odložen na pozdější dobu, byli Němci určeni k odsunu nasazeni do práce, hlavně v zemědělství, než bude možné opět transporty zahájit.⁹⁶ Přesto odcházely do Německa skupiny osob na základě dohod se sovětskými a americkými orgány. Do sovětského pásma byli přijímáni příbuzní již odsunutých osob a také říšští Němci, Američané přijímali rodinné příslušníky vysídlených osob, kteří se museli prokázat potvrzením, že jsou očekáváni.

23. června bylo všem národním výborům na Broumovsku nařízeno, aby do 30.6. dodaly do sběrného tábora v Meziměstí všechny Němce, kteří mají být odsunuti do sovětského okupačního pásma. Bylo řečeno, že tímto se odsun do sovětského okupačního pásma definitivně uzavírá. Sběrné středisko také vydalo nařízení, aby byl proveden soupis všech Němců na Broumovsku (i antifašistů, specialistů, osob ze smíšených rodin), protože bylo zjištěno, že se v okrese nachází osoby, které jsou německé národnosti, ale nejsou v žádné evidenci.⁹⁷

Na konci roku 1947 bylo v podstatě přesídlování Němců, kteří se zdržovali na čs. území a neměli výjimku, ukončeno. Přesto ještě v roce 1948 pokračovalo stěhování některých rodin, šlo však v podstatě o slučování rozdělených rodin. Našly se však i skupiny osob, které překračovaly hranici ilegálně.

⁹⁵ SOKA Náchod, ONV Broumov, Instrukce, oběžníky a směrnice k provedení odsunu, kart. 100.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ SOKA Náchod, ONV Broumov, Korespondence evakuačního referátu, kart. 100.

9 Závěr

Hromadný odsun německého obyvatelstva byl záležitostí náročnou jak organizačně, technicky, materiálně, tak i finančně. Národní banka uvolnila na vybavení odsunovaných osob asi 1 miliardu marek, celkové finanční výdaje na zajištění transferu byly propočítány na zhruba 500 miliónů korun.⁹⁸

Určit celkový počet německého obyvatelstva, který byl vysídlen po skončení druhé světové války z Československé republiky (stejně jako z Broumova) je velice obtížné. Spousta lidí opustila republiku ještě v roce 1945 ještě před koncem války nebo těsně po ní v době kdy se žádná evidence nevedla. Další skupinky německých lidí pak byly například nahnány k hranicím, aby se jich v pohraničí zbavili, kde je ovšem často odmítlo vojsko sousedního státu přijmout, docházelo také k ilegálním přechodům hranic. Problémem při určování počtu vystěhovaných osob je odlišnost amerických záznamů o přijatých osobách a československých záznamů o transportovaných. Vezmeme-li v úvahu neúplnost údajů o válečných a jiných ztrátách, zajatcích a uprchlících odhaduje se, že od konce války do začátku roku 1947 bylo vysídleno asi 2,9- 3 milióny, podle jiných zdrojů i více obyvatel.⁹⁹

Způsob vysídlení Němců lze považovat za doklad o intenzitě vlivu, jaký měla nacistická okupace i s tím vším, co sebou přinášela. Svou úlohu v tom sehrála také skutečnost, že myšlenka a realizace masového transportu Němců, nenarazila na závažnější překážku na mezinárodním politickém poli. Bylo to jediné řešení, která česká veřejnost i politická špička byly ochotné tolerovat. I kdyby s odsunem Němců Spojenci nesouhlasili, vláda byla rozhodnuta ho provést. Navíc nelze popírat fakt, že tento čin pro danou chvíli upevnil vnitřní soudržnost státu.

Konfiskací německého majetku získal stát značné materiální hodnoty, které kompenzovaly válečné ztráty, ale také uspokojovaly vlastnické ambice obyvatelstva v nestabilních poválečných poměrech. Přes určité pozitivní výsledky v osídlování pohraničí došlo k poměrně velkým hospodářským ztrátám. Ekonomické problémy způsobené odsunem Němců byly patrné v průmyslových oborech, výrobních řemeslech, také se projevíly v zemědělství a lesnictví.

⁹⁸ Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945- 1947. Praha, 1991, s. 226.

⁹⁹ Srov. Macháček, P.: Cesta Čechů a Němců ke dnešku. Praha, 2002, s. 100; Richter, K.: Sudety. Praha, 1994, s. 188; Staněk, T.: Odsun Němců z Československa 1945- 1947. Praha, 1991, s. 237.

Většina německých pracovníků byla nahrazena, ale kvalita výrobků značně klesla. Německé obyvatelstvo bylo po válce právně i fakticky vyřazeno z normálního života. Postup vůči Němcům byl často extrémně tvrdý a na řadě míst v republice docházelo ke značným konfliktům. Na Broumovsku také došlo k několika střetům, ale ve srovnání se situací na zbytku čs. území, probíhala situace a následné odsuny v poměrně klidné atmosféře. Vysídlení Německého obyvatelstva z Broumovského okresu se v podstatě neodlišuje od průběhu akce v ostatních regionech. Divoké odsuny do sousedního Polska se časově kryjí se stejnými praktikami v republice, např. v jihomoravském kraji.¹⁰⁰ Při těchto pokusech o vystěhování německého obyvatelstva docházelo ke konfliktům s polskými pohraničními hlídkami, které nechtěly Němce do Polska pouštět. Během roku 1945 docházelo v okrese k odsunům, ovšem hlavní etapa vysídlování proběhla v organizovaných transportech od ledna do října roku 1946. Celkem bylo vystěhováno z celého Broumovska asi 25 000 Němců. V pohraničí zůstali specialisté, lidé přestárlí, antifašisté a lidé žijící ve smíšených manželstvích. Kromě města Broumova nedošlo k větší koncentraci obyvatel německé národnosti, Němci zůstali rozptýleni po vesnicích v malých skupinkách nebo po jednotlivcích.

¹⁰⁰ Viz: Markel, M.: Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949. Brno, 2002.

10 Prameny a literatura

Prameny:

Státní okresní archiv Náchod

- fond Okresní národní výbor Broumov
- fond Městský národní výbor Broumov

Muzeum Broumavska

- Kronika města Broumova

Literatura:

Arburg, A. von: Tak či onak. In: Soudobé dějiny, roč. X/3, Praha, 2003.

Brandes, D.: Cesta k vyhnání 1938 -1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska. Praha, 2002.

Biman, S. – Cílek, R.: Poslední mrtví, první živí. České pohraničí květen až srpen 1945. Praha, 1989.

Cílek, R.: Vlkodlaky kryje stín. Praha, 1968.

Hahnová, E.: Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí. Praha, 1996.

Horčica, L.: Ve znamení dvojitého V. Brno, 2003.

Kadeřábková, J. – Pargač, J.: Vesnice v bývalém broumovském okrese v období osídlování pohraničí na počátku kolektivizace. In: Český lid, Praha, 1982, č. 3.

Košťál, Z.: Dějiny Broumova a Broumavska. Městský národní výbor Broumov, 1989.

Macháček, P.: Cesta Čechů a Němců ke dnešku. Praha, 2002.

Mandler, E.: Benešovy dekrety. Proč vznikaly a co jsou. Praha, 2002.

Markel, M.: Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 -1949. Brno, 2002.

Novotný, K.: Edvard Beneš, Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940 -1947. Praha, 1996.

Opasek, A.: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Praha, 1992.

Pithart, P. – Příhoda, P.: Čítanka odsunutých dějin. Praha, 1998.

Staněk, T.: Odsuny Němců z Československa 1945 -1947. Praha, 1991.

Staněk, T.: Perzekuce 1945. Praha, 1996.

Staněk, T. – Arburg, A. von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). In: Soudobé dějiny, roč. VII/3-4 – VIII/1-2+3-4.

Richter, K.: Sudety. Praha, 1994.

Robek - Heroldová: K etnické problematice Československa, zvláště českého pohraničí, po druhé světové válce. In: Český lid, Praha, 1983, č. 1.

